

# AZ IRODALOMTÖRTÉNETI INTÉZET HÍREI

## BESZÁMOLÓ AZ MTA IRODALOMTÖRTÉNETI INTÉZETE MAGYAR OSZTÁLYÁNAK MUNKAÉRTEKEZLETEIRŐL

Az Intézet Magyar Osztályának az Akadémia I. Osztályától jóváhagyott terve feladatként tartalmazza: mai irodalmunk aktuális, döntő fontosságú és emlegetett, de meg nem vitatott esztétikai, a művészi kifejezésre és a műfajokra vonatkozó kérdéseinek tudományos megvitatását (l. az Intézet Ötéves terve XX. századi irodalomra vonatkozó fejezetének I/4. pontját); az osztályértekezleteken rendezendő vitákat az élő irodalom fontos, elvi kérdéseiről, vagy jelentős, vitatott műalkotásairól (l. uo. I/6/d); az Intézet tagjainak kötelező részvételét tudományos fokozat elnyerésére beadott oly irodalmi dolgozatok nyilvános vitáján, amelyek az intézeti tagok kutatásainak körébe esnek (IV/2); a Magyar Osztály vitáit (alkalomszerűen) azokról a jelentős, XX. századi témájú tanulmányokról és monográfiákról, melyek nem tudományos fokozat elnyerése céljából készültek (IV/3); végül a Magyar Osztály tagjainak részvételét a *hetenként* egyszer tartandó, több napirendi pontból álló munkaértekezleteken (melyeknek tárgya a fenti témákon kívül elsőrendűen az Osztály tagjai tudományos munkájának és egyéni munkatervének megbeszélése kell hogy legyen, IV/1.).

Az Intézet részletes, elvi kérdéseket és konkrét feladatokat pontosan kijelölő Ötéves tervéből most szándékosan emeltük ki azokat a pontokat, amelyek az Osztálynak nagyrészt a — hétfői — munkaértekezleteken kialakult belső életét határozták meg. E munkaértekezleteken kívül az Osztály tagjai rendszeresen részt vettek a tudományos fokozatok elnyerésére benyújtott disszertációk vitáin, és jelentős mértékben vitték előbbre, a megoldás felé, azokat a nagyfontosságú, de vitatott kérdéseket, melyeknek részletes, nyilvános megbeszélését az I. Osztály, az Irodalomtörténeti Intézet és az OM közös rendezésében a „Pártosság” és a „XX. kongresszus tanulságai” témák kapcsán tartottak meg. Ezekről a nagyjelentőségű s a Magyar osztály tagjainak aktív részvételével lefolyt vitákról e munkabeszámolóban nem lehet szó, e viták anyaga részben már megjelent, részben megjelenés előtt áll. Ezúttal a Magyar Osztály belső életének legmegfoghatóbb közösségi munkamenetét, a hétfői osztályértekezletek programját és eredményeit ismertetjük.

Az Intézet létrejötté utáni hetekben (1956 januárjának második, februárjának első fele) az Osztály tagjai tevékenyen részt vettek az Intézet Ötéves terve XX. századi fejezetének részletes kidolgozásában, ennek s egyéb szervezési feladatoknak elvégzése után, február második felében indult el a Magyar Osztály rendszeres, szervezett belső munkája, s tartott megszokás nélkül aug. 1-éig, a nyári szünetig. Jelentős eredménynek mondhatjuk, hogy a hetenkénti munkaértekezletek, ill. viták rendszere megszilárdult. A hetenkénti viták, ill. munkabeszámoló megőrzését a jövőben is feltétlenül szükségessé teszi egyrészt az Ötéves terv keretében vállalt nagyszámú feladat, másrészt az egyéni munkaterveknek és eredményeknek az egész osztállyal való megismertetése.

A február második felétől július végéig számítható 21 hét alatt a Magyar Osztály 15 belső vitát illetve munkaértekezletet tartott — a további 6 hét tartamára kandidátusi, ill. doktori viták estek, valamint a már említett nyilvános vitaülések a Pártosság-ról és a XX. Kongresszus tanulságairól. Egy alkalommal az osztályvezető hivatalos (lengyelországi) kiküldetése miatt maradt el az osztályértekezlet. A hétfői munkaértekezletek felfüggesztése tehát csak más, nagyobb jelentőségű (és a munkatervben már előrelátott) rendezvények, illetve hivatalos kiküldetés miatt történt meg. Egészében véve a Magyar Osztály teljes mértékben, becsülettel teljesítette tervét.

A munkaértekezletek, illetve viták naptárszerű felsorolása:

- Február második fele: Vita *Karinthy F.* Ezer év-éről és *Stoll Béla* beszámolója  
Március 5: Vita *Bóka L.* Ady E. élete és művei I. c. művéről  
Március 12: *Heltai György* beszámolója munkatervéről és *Petőfi*-kutatásokról  
Március 19: *Gerédy R. János* beszámolója készülő monográfiájáról

- Március 26: Vita az irodalmi pártosság kérdéseiről (*Nyilvános*)  
 Április 2: Vita *Illyés Gyula* Dózsa-dramájáról  
 Április 9: *Komlós Aladár* beszámolója munkatervéről  
 Április 16—25-ig — amíg az osztályvezető Lengyelországban tartózkodott —, *Komlós*  
 A. elnöklése mellett *Rejtő István* számolt be munkatervéről (április végén)  
 Május 7: Vita a realizmus-kongresszus realizmus-fogalmáról  
 Május 14: *Tóth Dezso* beszámolója készülő Vörösmarty-monográfiájáról  
 Május 21: Vita *Kardos László* Tóth Árpád-monográfiájáról  
 Június 1—2: Vitaülésszak (az Intézet s az OM rendezésében) a XX. Kongresszus tanulságairól (*Nyilvános*)  
 Június 18: Vita *Hatvany Lajos*: Így élt Petőfi c. sorozatáról  
 Július 2: Vita a lírai realizmus kérdéséről  
 Július 16: *Béládi Miklós* beszámolója készülő Illyés-monográfiájáról  
 Július 25: *Bokor László* beszámolója készülő József Attila-monográfiájáról.

A vitaülések referátumait *Béládi Miklós* (Karinthy-vita), *Vargha Kálmán* (Bóka-vita), *Tóth Dezso* (Illyés-vita), *Klanciczay Tibor* (realizmus-vita), *Bokor László* (Kardos László-vita), *Oltványi Ámbrus* (Hatvany-vita) és *Szauder József* (lírai realizmus-vita) tartotta.

A fenti részletezés szerint a Magyar Osztály négy ízben vett részt a modern irodalom döntő fontosságú elvi kérdéseinek megvitatásában (a realizmus fogalma, a lírai realizmus, a Pártosság fogalma, a XX. Kongresszus tanulságai), két elsőrendű, vitatott irodalmi művet tűzött ki megvitatásra és beszélt meg alaposan (Karinthy F. Ezer év, Illyés Gy. Dózsa), három olyan irodalomtörténeti érdekű monográfiának, ill. gyűjteménynek kritikai vizsgálatát véggezte el, melyek legtanulságosabbak a Magyar Osztály kutató és szintetizáló munkája szempontjából (Bóka: *Ady*, *Kardos L.*: *Tóth Á.*, *Hatvany L.*: *Petőfi*), két ízben is foglalkozott az Ötéves terv szerint elsőrendű fontosságú Petőfi-kérdéssel (Hatvany gyűjteménye és Heltai munkabeszámolója kapcsán) és nyolc alkalommal terjesztette a tagság elé a befejezés előtt álló nagy monográfiák elvi eredményeit, illetve a készülő monográfiák tervezetét (*Gerézy*, *Stoll*, *Komlós*, *Tóth D.*, *Heltai Gy.*, *Rejtő*, *Béládi*, *Bokor* monográfiái).

A következőkben a munkaértekezletek eredményeit kivonatolva ismertetjük; az egyéni munkabeszámolókat általában igen röviden, a modern irodalom elvi kérdéseiről szóló vitákat részletesebben, s ugyanígy a legújabb irodalom jelentős műveiről szólókat. A nyomtatásban már megjelent vagy rövidesen megjelenő vitákat nem ismertetjük.

Időrendben haladva: február végén zajlott fel *Karinthy Ferenc Ezer év* c. drámájának vitája.

*Béládi Miklós* vitaindító referátumában megállapította, hogy a dráma körül nem alakult ki színvonalas vita, a kritikák egybehangzanak; bizonyos „jobboldaliság” miatt most jogosulatlanul háttérbe kerültek az 53 utáni eredmények. Nem talál sematizmust a drámában, pozitív figurája szerinte eléggé jól sikerült. A riport — a maga műfajában — szerinte jobban sikerült: a riport érdeme az életanyag újszerűsége volt. A riporthoz képest a drámának gazdagodnia kellett volna — de csak Anna alakja fejlődött valamit —. A drámában van naturalisztikus tendencia (amely újabb elbeszélő irodalmunk egyik általános jelenségévé kezd válni), ez nem válik javára. A nyelvet nem tartja eléggé drámainak. A riport dialogizálásának veszélye fenyeget. — A konfliktust a II. felvonásban jönak tartja. Ámde itt mégsem eléggé a jellemekből, mint inkább a bűnügyi eset jogi kibontásából ered a dráma. — A III. felvonás elrontott. A drámai feszültség esik, a felvonás jellege tisztázatlan, bohózati elemek is keverednek belé (Básti „harsánysága”). Aligha a színészi munka a hibás — inkább az írói felfogás. Bár a drámának itt kellene a legmagasabbra emelkednie, itt — esik.

A vita lényegében *Béládi* aggályait igazolta. Megállapították, hogy a darab megrázó hatású (igen nagy fejlődés *Sándor K.* után, de más megoldás után még igazabb lehetett volna, mondotta *Komlós A.*) hogy talán minden eddigi népi demokratikus drámánknál külön, (*Szauder*), hogy értékes műalkotás. Mégsem értettek egyet a dráma megoldásával. *Gerézy R. János* az Egy pikkoló világos, a Kőrhinta után s alapján állítja, hogy íróink szeretik a darab végén nyitvahagyni a probléma megoldását. Az Ezer év optimista megoldását szerinte semmi sem indokolja. *Debreceni Pál* szerint is a konfliktus fontosabbik része elmaradt a darabból, csak a múlttal („ezer év”) való polémia maradt meg. A bíró alakja szerinte nem bontakozik ki eléggé (nem tesz eleget a lány érdekében). Utal arra, hogy a Szovjetunióban is erős kritika illette azokat az írókat, akik fölvetik ugyan a konfliktus igazi lehetőségét, de azonnal, sietősen (elbagatellizálva) oldják meg azt. — *Szauder* szerint Anna alakjának elemzése segít a helyes megoldáshoz. Az ő alakjában mintha egy teljesen eltompult nő és egy kis naiv, a teljes tudatlanságig üres, de romlatlan kislány vonásai keverednének el, anélkül, hogy élő, hiteles egységet alkotnának. Mindez pontosan igazolható a darabból, a riporttal való összevetéssel. Annában a darab végéig sem ébred fel semmiféle borzalom a megtörténtek miatt, egyesegyedül azt

látja, hogy mindez *külsőleg* más vágányra is futhatott volna. Annában a darab végéig nem ébred fel eléggé a személyes érdekelttség érzelme és tudata, a szerző csak rettenetes eltompultságában kívánta megmutatni a lány jellemét, nagyon kevésé indokolható „kivezető” úttal a katasztrófából. Amire itt a szerző vállalkozott (a jellemábrázolás szempontjából), az regényben elérhető, drámában aligha. A 3. felvonás különszakad az egésztől. S az epikus elem végéig jelen van (a tulajdonképpeni cselekvés vagy tettekre kész feszültség szurrogátumaként, l. a különben hatásos és szép, de tételszerű, ítélő mozzanatot kiemelő II. felvonást). — *Heltai Gy.* szerint van itt szó a *jelen* konfliktusáról is, a III. felvonásban azonban indokolatlan „rózsaszínű” megdicsőülésként lesz része a hősnőnek. Anna viselje bűnének és büntetésének erkölcsi következményeit. Az író alighanem megszánta Annát. — *Barta Andor* szerint a drámai megformálás a riporthoz képest nemcsak gazdagít, hanem szegényít is — el kell hagynia egy csomó, talán mellékes dolgot. Szerinte a szerző nem hagyott el eleget. — A megoldás kizárólagos, szükség-szerű kell legyen. Bencsiknél (kitűnő alak!) így van, Annánál nincs így. *Védi Básti* „harsányságát”. — *Rejtő* erősen hangsúlyozza a darab nyelvének naturalisztikus vonásait. *Vargha* Balázs kiemelte a darab nagy nevelő értékét azokkal a fércművekkel szemben, melyeket újabban oly nagy előnyben részesítettek (Csárdáskirálynő). — *Klaniczay* szerint is a fókérdés Anna jellege. A nyelvhasználatnak jellemző funkciója van. A befejezés tragikus megoldását nem vetné el: ennek is lehetne felemelő hatása, a tragikus megoldás nem feltétlenül pesszimista: a rossz pusztul el. — *Oltványi A.* szerint Anna jelenleg nem tragikus hősnő, nincs erkölcsi nagysága. Egy igaz tragikus hősnővel végigvitt tragédiának nem is volna oly leverő hatása, mint ennek. A befejezésnek az ábrázolt életanyagból kellene erednie — innen a III. felvonás hibája. Ha a szerző összeomlasztaná a végén Annát, oly szenvedélyeket kellene fölkeltenie benne, amelyek idáig hiányoztak belőle. Annában most éppen csak valami kevés érdeklődés ébred fel: elmegy — dolgozni.

A vita egyértelműen mutatott rá az addigi kritikákban nem is érintett fogyatékos-ágokra, fenntartva azt, hogy az utóbbi évek egyik legjelentősebb drámájáról van szó.

*Stoll Bélának* beszámolója munkatervéről pontosan meghatározta elkövetkezendő munkájának módszerét és a következő vita segített közelebről tisztázni munkájának menetét. A kézirat szerelmi énekköltészetet kívánja tárgyalni monográfiájában, Balassitól Amadéig. Az általa felvetett háromféle stílusirányzat kérdéséhez (humanista tudós stílus, nemesi barokk stílus, deákos és népies) számos korrigáló hozzászólás és módszertani megjegyzés adódott a vita során (a mű perspektívája; az Adagia és más kifejezőmódok stílusértéke; a népköltészet és nemesi költészet elválaszthatósága; a dallamból kiindulás lehetősége stb.).

A március 5-én tartott vita anyaga — *Bóka L.: Ádý E. élete és művei I. c. művéről* — megjelent (rövidítve) az MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei IX. kötet 1—2. számában (151—160. l.)

A Magyar Osztály kezdetől fogva főfeladatáknak kezelte az eddig elhanyagolt Petőfi-kutatások életre keltését. Ennek megfelelően tűzte vitára *Heltai Györgv* beszámolóját a Petőfi-kutatásokról és monográfiája tervéről. *Heltai* számos, újszerű értékelést előkészítő kutatása (Béranger hatása; Petőfi és az utopisták, Cabet stb., Heine és Börne hatása; a kortársak szerepe; a carbonarok, a lengyel mozgalom és a Fial Magyarorszáig; a titkos társaságok szerepe stb.) alapul szolgálhat Ferenczy Petőfi-képének revíziójához és Petőfi forradalmi fejlődésének pontosabb meghatározásához. *Vargha* Balázs, *Komlós* Aladár és *Oltványi* Ambrus hozzászólása főleg módszertanilag és adatok tekintetében gazdagította a beszámolót.

*Gerédy R. János* beszámolója készülő monográfiájáról igen jelentős tudományos eredményekről tájékoztatta az Intézet tagságát. Műve a magyar műköltészet kezdeteinek alap-típusait állapítja meg és elemzi (felső határ 1526) a deáktípusú énekek (Gergely deák, Geszti L. Beriszló Péter), az egyházas formájú világias ének (Szt. László ének, Mátyás halálára, Vásárhelyi András éneke) és a vágáns ének (virágének, dudoló ének, trufa) szétágazó formáiban. Megoldja a Szabács viadala c. verses emlék problémáit, teljesen feltárja verses emlékeink társadalmi háttérét és irodalmi örökségeit. A verstípusok társadalmi alapjainak és líraiságuk problémáinak, valamint az áthagyományozódásnak, izléstörténeti szerepüknek tisztázása egyértelmű helyeslést váltott ki a hozzászólókból, akik részben az értelmiség differenciálódásának pontosabb elemzését (*Merei L.*), részben a költői nyelv és a zene kérdéseinek egybevetését (*Pirnánh, Vargha B.*), részben pedig az előzmények és a líraiság mibenlétének (*Klaniczay, Végh; Bokor, Szauder*) határozottabb vizsgálatát kérték a szerzőtől. A nagy távlatba mutató monográfia befejezése során Gerédy érvényesíteni kívánja az elhangzott kritikai megjegyzéseket.

Az irodalmi pártosság kérdéséről március 26-án lezajlott nyilvános vitának anyaga (előadó: Bóka László, hozzászóló a Magyar Osztály részéről Tóth Dezső és Bokor László) megjelent az Irodalmi Újságban.

Április 2-án folyt le *Illyés Dózsa-dramájának* vitája.

*Tóth Dezső* vitaindító referátumában annak az aggályának adott kifejezést, hogy a

jelenhez szólás írói szándéka tk. megtörik a történelmi témához való ragaszkodás miatt — tehát az írói szándék rossz irodalmi közeg, rossz témát választott. Szándék és téma nem támoogatják, inkább biz. értelemben lerontják egymást. A mához szólásnak abban kell megmutatkoznia, hogy a témát a jelen színezi át. Kérdés, elég-e úgy írni meg a témát, ahogyan volt, a tényeknek megfelelően, vagy sem —, hogy a mához szóljon? A darab egésze nem a parasztháború-téma közepébe vág. Több torzulást szenvedett az írói szándék kedvéért. Dózsa nem hordozza magában a forradalom lényegét, a lehetségesnél, a hitelesnél egy fokkal jobban előtérbe helyeződik a nemzeti kérdés. Tóth nem érzi, hogy a szerző mindenben megfelelt volna a parasztforradalmi témával együttjáró kötelezettségeknek (a történelmi folyamatot nem látni, a parasztháború bukásának atmoszférája hiányzik). Amivel Dózsa küzd, az nem a parasztságot megbuktató erő, e hősből hiányzik az osztályharcos tartalom. Dózsa nagykonceptiójú nemzeti politikus. Útja reális, jellemével nincs baj. Baj csak az, hogy Illyés nem tipizálja a parasztforradalom problematikáját. Dózsa útja és tragikum: a nép ügyét számontartó nemzeti politikus ő, aki az urak iránti illúzió és a kijózanító tények szorításában fejlődik. Ez rávetül magára a parasztforradalomra is: ezért áll a paraszti becsapottság mítosza a darab végén. A nemzeti koncepció túlhangsúlyozása zavaró, anakronisztikus — 1514-ben fel sem rémlett a nemzeti egység gondolata. — A parasztság helyzetére való apellálás a III. felvonásban: döntő mozzanat. Ez szól főleg a jelenhez. Illyést azok a hibák inspirálták, amelyekről a XX. Kongresszus szólt — kifejezi a vezetés iránti bizalmatlanságot. — Mészáros alakját biz. fokok kompromittálták, nem igazi parasztforradalmár. Nem igaz az, hogy Dózsa ugyanoda jut el a darab végén, ahol Mészáros korábban állott: Dózsa magasabb fokra jutott fel, a nemzeti út kipróbálása után.

A referátumot (amely mellett vita tárgya volt *Béldi Miklósnak* az Új Hangban megjelent tanulmánya is) heves vita követte.

*Egri Péter* határozottan szembefordult *Klaniczay* álláspontjával (l. az Irodalmi Újságban megjelent cikket a Dózsa-drámáról), még inkább Nagy Péter értékelésével. Hangsúlyozta, hogy a darab fő eszmei tanulsága: a nemzeti egységet csak forradalmi demokratikus alapon lehet megteremteni. A torzulásokat (Dózsa, a nemzeti hős stb.) elismerte. Aktualitását erősen hangsúlyozta, s azt is, hogy a dráma kicsengése: „Nekünk Mohács kell”. — *Rejtő István* számos ponton egyetértett Tóth referátumával s azt bővítette (Dózsa nem következetes forradalmár, hanem a nemzeti összefogásért küzdő vezér, Mészáros alakja szektáns stb.), ezenkívül az Anna alakjában meglevő s a játékban sajnálatosan hangsúlyozott (nem pedig eltüntetett) kettősségről (lány nőiesség, érzelmesség-tudatosság) szólt. — *Bokor László* hangsúlyozta, hogy a dráma arról szól, hogyan válhatott volna a nép nemzetté. Ez a perspektíva a kommunista szektásság fölé emeli Illyés művét. Együtt láttatja a szociális kérdést a nemzet függetlenségével — ez a fontos. Ugyanakkor Illyésnek vannak még paraszti illúziói. A polgárság szerepét sem látja a nemzetévtől folyamatában. Végül nem látja biztosítottat, hogy a nép teljes jogú tagja lehessen a nemzetnek. Az is kifejeződik ez által, hogy az igazi demokracizmus hiányzott az elmúlt időszakból. — *Oltványi Ambrus* fájlalta, hogy a darab művészi kérdéseiről kevés szó esett. A mű epikusága a nagyszabású vállalkozásból, az ábrázolt életanyag természetéből következik. Nem ért egyet *Klaniczay*val: mi más adhatott volna Illyés mint tragédiát? Megvan a mű perspektívája, noha a lényeg nem lehet más, mint a nép tragédiája. — A hozzászólókkal szemben *Klaniczay* újból s részletesen kifejtette álláspontját (l. az Irodalmi Újság cikkét): lényegében csak azt kifogásolja, hogy Illyés kiagyalt történeti szituációt teremtett (Dózsa nemzeti, amikor forradalmárnak kellene lennie; amikor a katasztrófa elkerülhetőnek látszik, forradalmárrá lesz; Zápolya törekvésének semmi történeti realitása sincsen; végső soron oly szituációt teremt az író, amely nem teszi szükségessé a parasztháború kirobbanását, a három alak [Dózsa, Mészáros, Zápolya] egymást kölcsönösen „lejárta”).

A hevesen, ide-oda csapongó vita — némely korrekcióval — Tóth Dezső álláspontját igazolta, aki a maga részéről szintén közeledett *Klaniczay* történeti és esztétikai elemzéséhez. Túlsúlyba azonban egyik felfogás sem került: bár a vitának nagy eredménye volt az Illyés-drámának árnyalt, erényei és hibái teljességében való vizsgálata, az egyoldalú, nem egyszer elvontan csak eszmeiséget nyomozgató álláspontok — megmerevedésük miatt — akadályozták is a teljes értékű vita kibontakozását.

Április 9-én *Komlós Aladár* számolt be munkatervéről. Ennek főtémája: a Petőfi és Ady közti félszázad lírájáról megírandó nagy monográfia. A rendkívül alapos, már részleteiben is kidolgozott tervezet tartalmazza: a forradalom eszményeivel való szakítás műfaji, esztétikai következményeit; az 50-es évek lírájának jellemzését (a nép-nemzetin belül a nemzetire esik a hangsúly); a nép-nemzeti irány elsorvadásának három szakaszon keresztüli nyomon követését; a századvég lírájának két fő ágát (szocialisztikus és szorosabban vett szocialista líra), s ezeknek továbbélését; az új líra lassú kidolgozódását (Tolnai, Ábrányi

kritikája, Vajda, Reviczky, Komjáthy, Kiss József elemzése) a szociális kritika és a metafizikai mondanivaló megjelenésének idején; a századvég világnézeti igényének elemzését; a francia irodalom hatását; a műveltség provincializmusának és a társadalmi tisztánlátás fogyatékoságának kihatását arra, hogy a „moderne” nem alkottak klasszikus műveket; a kapitalizmus szemlének s a pozitivisták tudománynak befolyását a művészetre. A nagy tetszéssel fogadott, egészben meggyőző tervezethez *Németh G. Béla, Bokor László, Nagy Miklós, Szabó György és Oltványi Ambrus* szól hozzá, több ponton korrigálva és kiegészítve az elhangzottakat (pl. az idealizmus kifejezéssel szemben az antipozitívizmust ajánlván; a Heggel történelem-leszámolást hangsúlyozva; az izolálódás, privatizálódás problémáit élesebben vetve fel; Márai Emil és Heltai Jenő nevét hangsúlyozva a körképben; a materializmus és a líra kérdéseit ismételtelen aláhúzva stb.).

Az osztályvezető hivatalos külföldi útja idején *Komlós Aladár* elnöklelte alatt az Osztály *Rejtő István* munkatervét beszélte meg.

*Rejtő István* Thury Zoltánról készít monográfiát — hőse művén keresztül egyben a kor irodalmi életének néhány jelentős problémáját is feldolgozva (a novella fejlődése, kivált a tárcanovella kialakulása, továbbá a modern publicisztika kibontakozása). Egyidőben végzi az anyaggyűjtést A naturalizmus Magyarországon című nagyobb monográfiához. Ennek előzetes tervezete (mely naturalizmus és realizmus viszonyának tisztázását, a romantika és naturalizmus társadalmi felfogásmódjának és tematikájának elemzését, a francia és német írók hatásának megállapítását és a kritikai élet vizsgálatát jelzi) a készülő művet úttörő jelentőségűnek mutatja.

Május 7-én zajlott le — a realizmus-kongresszus nem egészen tisztázott főkérdésér. ek további vizsgálata céljából — a *realizmus fogalmáról* szóló vita. A vitaindító referátumot *Klaniczay Tibor* tartotta.

Abból kiindulva, hogy a realizmus fogalma jelenleg kettős értelemmel bír (1. jelenti az általános esztétikai kategóriát, melynek alapja egy ismeretelméleti fogalom: a valóság visszafükrözésének sajátos módja mindenkor, 2. jelenti a 19. század folyamán kialakult konkrét irodalomtörténeti-esztétikai irányzatot), helytelenítette azt, hogy középkori realizmusról, gótikus vagy barokk stb. realizmusról beszéljünk. Teljesen elismerve a történelmi materializmusnak azt az elvét, amely szerint mindenkor áramlat, irányzat megítélését, értékelését csakis kora objektív valóságához mérten ejthetjük meg, vagyis történeti konkrétsággal ítélve meg, mennyit valósított meg az alkotó s műve a valóságtükrözés tekintetében — teljesen elvetette azt a gyakorlatot, amely a régi korszakok irodalmára egyedül a realizmus terminust fogadja el értékmérőnek — természetesen vissza is vetítve — mintegy legmagasabb ideálként — a 19. század folyamán megvalósult realista irányzat követelményeit, típusalkotását stb. *Klaniczay* szerint sokkal helyesebb, ha megtartjuk a régi, kialakult, történetileg elfogadott és Európa-szerte használt terminológiát (gótika, barokk, klasszicizmus stb.), és mindenkor a gótikán, a renaissance-on, a barokkon, a klasszicizmuson belül tárjuk fel a valóságtükrözés fokát. Ezt azonban ne nevezzük realizmusnak.

Az ideológiai világos, egyértelmű és lényegében a helyes terminológiára visszavezető referátum nem nyerte meg az Osztály többségének helyeslését — *Klaniczay* nézeteit csak a kisebbség osztotta. A vita az osztályértekezlet keretén kívül is, szenvedélyesen és tartósan, továbbgyűrűzött, anélkül, hogy a kétféle vélemény közeledett volna egymáshoz. A vitában erősen megnyilvánult a tagság nagyobb részének inkább doktriner gondolkozása, merev ragaszkodása elvont ismeretelméleti kategóriákhoz — figyelmen kívül hagyva a történetiség elvét, valamint az ugyane kérdés körül más népi demokráciákban (pl. Lengyelországban) és Nyugaton lefolyt vitákat. A vita folytatása mindenképp szükségesnek látszik.

Május 14-én került sor *Tóth Dezső* beszámolójára készülő *Vörösmarty*-monográfiájáról. A monográfia 60 lapnyit válogatott — főleg *Vörösmarty* lírai fejlődéséről szóló — szövegének előzetes kézbeadásával jól előkészített értekezlet eredményes volt. *Tóth Dezső*nek *Vörösmarty* élményvilágát, műveltségét, személyes líraiságát és realizmusát elemző fejezetei mélyen megvilágítják *Vörösmarty* művészi fejlődését, s éppen ennek következetes végigelemzése, az élmény és a műfaj, általában az ábrázolás kérdéseinek finom vizsgálata *Tóth Dezső* művének legnagyobb erénye. A hozzászólók (*Szaunder, Kispéter, Oltványi, Vargha B.*) csupán részletekben módosították a már kidolgozott fejezeteket.

A *Kardos László Tóth Árpád*-monográfiája tárgyában május 21-én megtartott vitának anyaga a közeljövőben megjelenik.

Június első napjaiban a Magyar Osztály tagjai az Irodalomtörténeti Intézet és az Oktatásügyi Minisztérium közös rendezésében megtartott vitaülésszakon vettek részt, melynek tárgyához, a XX. kongresszus tanulságaihoz (az irodalomtörténetírásban és a felsőoktatásban) a Magyar Osztályról többen hozzászóltak. A vita anyaga a közeljövőben megjelenik.

Június 18-án rendezte meg az Osztály *Hatvany Lajos: Így élt Petőfi c.* gyűjteményének vitáját. A megbeszélésen meghívott vendégként jelen volt *Hatvany Lajosné, Földessy Gyula,*

Waldapfel József, Dienes András, Kis József, Ignóus Pál és Vezér Erzsébet. A vitaindító referátumot Oltványi Ambrus tartotta.

Oltványi részletesen megvizsgálta a Petőfi-kutatások jelenlegi állását és kijelölte Hatvany Lajos gyűjteményének helyét. Amellett, hogy számos kisebb részletkérdésben helyesbítette Hatvany gyűjtő munkáját és bizonyos hiányosságok betöltésére kérte a szerkesztőtől, hangsúlyozta a gyűjtemény alapvető jelentőségét. Új, tudományos Petőfi-életrajz elkészítése elképzelhetetlen Hatvany anyaggyűjtése és anyagfeltárása nélkül. Földessy Gyula rámutatott egyes Petőfi-kortársak Hatvany megírta portréinak hitelességére s arra, hogy Hatvany könyve igen jelentős tudományos segédeszköz lehet Horváth János téves nézeteinek korrigálásához. Waldapfel József az új Petőfi-életrajz tervét vizsgálta meg a gyűjtemény tükrében, és különösen technikai jellegű tanácsokat adott a további kötetekhez (a lektorálás kérdései, mutatók). Heltai György néhány, Petőfi művének értékelésére vonatkozó, elvi tanulságot emelt ki a gyűjtemény anyagából. Felhívta a szerkesztő figyelmét a gyűjtemény néhány jelentős fogyatékoságára. Kis József hozzászólásában főleg szerkesztés-technikai kérdésekkel foglalkozott. Erősen hiányolja az egész mű elélesztendő Bevezetést, mely a gyűjtési módszer felől tájékoztatná az olvasót, az anyag szelektálásának és rendezésének elveiről adna részletes ismertetést. A jegyzetelésről is kívánatos volna útbaigazító felvilágosítás. Kéri, hogy a következő kötetekben kevésbé hangzatos, objektívabb, alkalmasabban címek alá foglaltassák az anyag. Vargha Balázs és Dienes András hangsúlyozta, hogy a kiadvány eddig még nem részesült bírálóban, ami nagy hiba és méltatták Hatvanyt, az emlékezőnek, az emlékiratgyűjtőnek nagy érdemeit. — Szauder József a megbeszélést — összefoglalva azt — azzal zárta le, hogy a Magyar Osztály feltétlenül szükségesnek tartja — az összes kötetek megjelenése után — a sorozatnak széleskörű, nyilvános vitára való bocsátását. E vitának megrendezését az Osztály készséggel vállalja.

A július 2-i munkaértekezleten hangzott el Szauder József referátuma a lírai realizmus kérdéseiről. A referátumot eleven vita követte.

Miután leszögezte kiindulópontul Lukács György elvi tételeit és elemezte a Realizmus-kongresszuson elhangzott definíciókat a líra realizmusáról (melyekkel nem értett egyet), Petőfi, Arany és Ady lírájának példáival igyekezett bizonyítani a líra realizmusának eltérő arculatait (s megkeresni azokat a módszertani vonásokat, melyek a képalkotás eltéréseinek ellenére is rokonítják Petőfi és Ady lírai formáját). A líra realizmusának folytatása Petőfi után csakis a Petőfi-féle líraiságtól való eltéréssel volt lehetséges (innen Arany János lírájának rendkívüli jelentősége). A továbbiakban ezt mondta: kiindulva abból, hogy a lírában mindig a belsőnek formája, a szubjektív átélés adja az alaptípust és ezért a líra kizárja magából a külső realitás széleskörű szemléltetését, nem hogy realizmusról, de még lírai műalkotásról sem beszélhetünk helyesen akkor, amikor vagy csak a szemléletesség, az objektív valóság-elemek irányában, vagy csak az impresszionisztikusan felfogott szubjektivitás, személyesség irányában keressük a lírai valóságtükrözés lényegét. Így mindkét irányban csak felbontanók a műalkotás zártságát, megszüntetnők azt. A kettőnek bonthatatlan egysége és maximális feszültsége lehet csak a lírai realizmusnak mint módszernek az alapja (a rembrandti realizmus alapja: a feszültség a modell individualitásához való hűség és a személyes, szubjektív kifejezés között). — Utalt azután a képalkotás módjainak elsőrendű fontosságára, majd a líra realizmusának nagy történelmi fordulójáról (18. század vége, 19. eleje) beszélt.

Klaniczay Tibor hangsúlyozta, hogy az objektív és szubjektív műfajok problémájáról van itt szó, az igények — hogy a külső világot mutassuk-e be vagy a belsőt, egymást tételezik fel. A valóság tükrözésének közvetlenebb és közvetetebb formájáról kell beszélnünk. A lírai realizmus terminust nem találja szerencsésnek. Utal arra, hogy a transzcendens elemektől való megtisztulás egyik jellemző vonása a líra realizmusának. — Tóth Dezső is hangsúlyozta, hogy a lírai realizmustól a pszichológiai tipikusságot kell elsősorban számon kérni. Komlós Aladár, Vargha Kálmán, Bokor László, Pirnáth Antal és Kispéter András vitájában főleg az a probléma került előtérbe, hogy a lírai alkotásban a tárgy más-e, mint más műfajokban, vagy csak a visszatükrözés módja a különböző. Különösen Tóth Dezső hozzászólása igazolta ez utóbbi felfogás helyességét.

Július 16-án Béli Miklós tartotta meg beszámolóját Illyés Gyula fejlődéséről és művészetéről — készülő monográfiájának tárgyáról. Július 25-én Bokor László számolt be József Attila-monográfiájának módszeréről és eredményeiről. Mindkét monográfia ismertetését vita követte. Ennek eredményeként megállapítható, hogy Béli Miklós műve a fejlődésrajz nagy átfogó, elvi kérdéseinek, a korszakolásnak és a művészi fejlődés központi problémáinak megítélésében úttörő jelentőségű, Bokor László monográfiájának pedig legértékesebb részei a József Attila életrajzi kérdéseit döntő pontokozó helyesbítő tényező és elvi megállapítások, valamint a részletes esztétikai elemzések, amelyek számos — eddig — homályosnak minősített József Attila alkotás jelentését tisztázzák. Mindkét monográfiának erőnei közé tartozik a hazai irodalmi fejlődésnek, stílusirányoknak figyelembevétele, a monográfia-témák fejlődés-

ben elfoglalt helyének pontos meghatározása. Vita főleg az életrajzi módszer kérdéseiről támadt, arról, hogy Kardos László Tóth Árpád könyvének módszere mennyiben követhető ez alkalommal, mennyiben lehet az életrajzot különválasztani a művészi fejlődést tartalmazó fejezetektől és hogy mily arányban szerepeljen az életrajz tényzerű előadása és a művészi fejlődés elemzése. A vita alapján ez utóbbinak erős kidomborítását javasolták.

Az augusztus 1-étől szeptember 1-éig tartó nyári szünet után a Magyar Osztályon újból megindultak a viták, a következő monografikus munkálatok: *Vargha Kálmán Móricz-kutatásai*, *Vargha Balázs Csokonai-monográfiája*, *Pirnáth Antal antitrinitárius mozgalmakról* szóló monográfiája körül. Ezeken kívül *Horváth János Tanulmányok* c. kötetét és *Szabó Lőrinc* Válogatott verseit vitatták meg, 1956 október közepéig.

Az értekezleteken készült feljegyzések alapján összefoglalta:  
*Szauder József*,  
az Irodalomtörténeti Intézet Magyar Osztályának vezetője